

Co może zadecydować, że psychopaci stają się sprawcami przemocy seksualnej?

Beata Pastwa-Wojciechowska

Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego

Ocena zdrowia psychicznego sprawców przestępstw seksualnych wciąż stanowi trudność i wyzwanie nie tylko na poziomie psychologii czy psychiatrii, ale także kryminologii. Cały czas koncentrujemy się na identyfikacji naszej wiedzy teoretycznej, empirycznej i klinicznej dotyczącej potencjalnego niebezpieczeństwa ze strony przestępców seksualnych, ale także na jej pogłębianiu w takim zakresie, abyśmy mogli podjąć działania umożliwiające im poprawne funkcjonowanie w społeczeństwie po odbyciu kary lub innych form oddziaływania leczniczego. Działania te oprócz celów diagnostycznych czy terapeutycznych służą także ochronie społeczeństwa przed tego typu sprawcami. Kwestią, która budzi najwięcej kontrowersji, wciąż natomiast pozostaje problematyka psychopatii w kontekście przestępczości seksualnej. Badania dowodzą, że liczba osób z diagnozą psychopatii wzrasta w populacji przestępców seksualnych, zwłaszcza tych dopuszczających się najbrutalniejszych przestępstw, chociaż nie można dokonywać uproszczenia w postaci utożsamiania jej z przestępczością seksualną. Paradoks polega jednak na tym, że zarówno psychopatia, jak i parafilie seksualne to obszar trudny diagnostycznie z licznymi ograniczeniami metodologicznymi ich oceny klinicznej oraz towarzyszącym im pesymizmem, co do skuteczności i efektywności oddziaływań leczniczych. Celem artykułu jest przedstawienie obszarów analizy teoretycznej, empirycznej i klinicznej dotyczących kategorii sprawców seksualnych, jakimi są osoby z diagnozą psychopatii.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZESTĘPSTWA SEKSUALNE, PSYCHOPATIA, TYPY PRZESTĘPSTW SEKSUALNYCH

Wraz ze wzrostem liczby doniesień o przestępstwach seksualnych coraz częściej koncentrujemy się na przyczynach i konsekwencjach przemocy seksualnej. Badania wskazują, że ok. jednego na ośmiu mężczyzn i jednej na cztery kobiety dotyczy doświadczenie napastowania seksualnego w dzieciństwie, a 10–25% kobiet zgłasza gwałt w wieku dorosłym (np. Finkelhor i in., 1990; Koss, 1993), co przekłada się na wzrost zarówno ujawnień tego typu przestępstw, jak i skazań za nie (Motiuk i Belcourt, 1997). Wskazuje to na potrzebę lepszego zrozumienia przemocy seksualnej i opracowania skuteczniejszych strategii zarządzania ryzykiem jej wystąpienia. Mimo rosnącej liczby badań empirycznych i klinicznych wciąż staramy się lepiej poznać czynniki odpowiedzialne za przestępczość seksualną, w wielu przypadkach wypracowując jednocześnie proste algorytmy jej oceny. Niestety okazuje się, że w części przypadków bazujemy na uproszczonych wzorcach funkcjonujących w życiu społecznym i danej kulturze albo staramy się uzyskiwać zgodność wyników badań z dostępnymi, nie analizując przyczyn powstałych rozbieżności. Jednocześnie rośnie świadomość, że przestępcy seksualni nie są grupą homogenną pod względem czynników psychologicznych, co powoduje, że prezentują zróżnicowane profile osobowościowe, odmienne sposoby działania (*modus operandi*) i wymagają różnorodnych oddziaływań terapeutycznych (np. Boer i in., 1997). Wspomniana różnorodność odnosi się także do obserwowanych w tej grupie sprawców zaburzeń, chociaż u ponad połowy z nich zdiagnozowano jednak zaburzenia osobowości, w tym antyspołeczne/psychopatię, schizoidalne, narcystryczne i unikające (Carabellese i in., 2012; Eher i in., 2019; Ferretti i in., 2021). Należy podkreślić, że pojęcie psychopatii stało się obszarem licznych analiz teoretycznych, klinicznych i metodologicznych, które miały za zadanie nie tylko jego określenie poprzez operacjonalizację, ale także wypracowanie na gruncie teoretycznym definicji, która pozwalałaby na jednorodność w jego definiowaniu. Nie ulega jednak wątpliwości, że psychopatia jest definiowana jako jedno z najcięższych zaburzeń osobowości, które może prowadzić do popełniania przestępstw, chociaż nie należy jej jednak z nią utożsamiać, bowiem zachowania antyspołeczne i przestępcze można częściowo wytłumaczyć różnymi zaburzeniami osobowości. Dlatego w niniejszym artykule zaprezentowano analizę pojęcia psychopatii autorstwa Hare'a (1991, 2003), która stała się podstawą licznych analiz teoretycznych oraz badań empirycznych w kontekście naruszania norm społecznych i prawnych przez psychopatów, w tym przestępstw seksualnych, oraz współczesne rozumienie pojęcia psychopaty dopuszczającego się przestępstw seksualnych (*sexual psychopath*). Wprowadzenie tego pojęcia umożliwi bowiem poznanie zarówno wzorców zachowań seksualnych psychopatów, jak i mechanizmów leżących u ich podstaw.

Okazuje się jednak, że udział psychopatii w przestępczości seksualnej nie jest prostopolinyowy, tak jak większość społeczeństwa i niektórzy badacze chcieliby sądzić, a stanowi bardziej skomplikowany układ wzajemnych zależności, co zostanie zaprezentowane w dalszych analizach.

Pojęcie psychopatii

Pojęcie psychopatii (*psychopathy*) należy do tych konstruktywów klinicznych, które wciąż budzą wiele kontrowersji ze względu na jego obciążenie historyczne, brak występowania w klasyfikacjach medycznych i utożsamianie go z popełnieniem przestępstw, w tym najcięższych zbrodni, w szczególności tych z dużym ładunkiem okrucieństwa (Hare, 2003; Pastwa-Wojciechowska, 2004; Walters i Heilbrum, 2010). Część badaczy stoi na stanowisku, że liczba psychopatów w populacji osób skazanych nie przekracza w widoczny sposób ich liczby w populacji ogólnej (Pastwa-Wojciechowska, 2013, 2015). W psychologii i psychiatrii sądowej oraz w prawie psychopatia pełni funkcję jednego z najważniejszych pojęć w diagnostyce i terapii oraz w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Należy przy tym zaakcentować, że jest ona zaburzeniem, które jest powszechne, gdyż w każdej kulturze są osoby mające główne cechy psychopatii, natomiast to, jak są one interpretowane i w uzewnętrzniane w zachowaniu, może być już bardzo zróżnicowane (Burton i Saleh, 2020). Pojęcie psychopatii jest też utożsamiane z konkretną diagnozą psychiatryczną związaną z zaburzeniami osobowości, zatem trudności związane z ustaleniem wyraźnej granicy między cechami niepsychopatów a cechami psychopatów powodują, że niektórzy autorzy wprowadzają pojęcie osobowości psychopatycznej. W ten sposób próbuje się określić typ organizacji struktury osobowości, od której zależą sposoby przystosowania się bądź nieprzystosowania do warunków życia społecznego. Dlatego w obszarze psychologii osobowości, psychologii klinicznej czy psychopatologii próbuje się dokonać z jednej strony uporządkowania licznych doniesień na temat psychopatii, z drugiej zaś – rozszerzyć obszary wiedzy, które pozwolą wyjaśnić etiologię tego zaburzenia w rozwoju i podtrzymywaniu zachowań niezgodnych z ustalonym porządkiem społecznym.

Współczesne rozumienie pojęcia psychopatii ma niewątpliwie swoje źródło w koncepcji Cleckleya (1941/1976) i takich badaczy jak McCordowie, Ullman i Krasner, Quay czy Gough (Pastwa-Wojciechowska, 2004). Ponadto zaobserwowano, że psychopatia nie jest definiowana w jednolity sposób (koncepcje Hare'a, Blackburna i Lilienfelda czy Patricka, Fowlesa i Krugera), co w dużej mierze jest rezultatem doboru populacji, które były w tym obszarze badane, tj. w środowisku

osób popełniających przestępstwa oraz osób przebywających w szpitalach lub placówkach zdrowia psychicznego. Ponieważ grupy te były konstytuowane przez osoby charakteryzujące się konkretnymi problemami związanymi z nieco innymi cechami, dlatego też doprowadziło to do różnych sposobów konceptualizacji psychopatii (Patrick, 2022). Ponadto należy także zauważyć, że każda z koncepcji ma wynikający z jej założeń sposób operacjonalizacji pojęcia i przypisane do nich zmienne (Patrick i in., 2009). Osobną kwestią jest znacznie rzadziej poruszane w piśmiennictwie zagadnienie różnic w częstości występowania psychopatii w populacji mężczyzn i kobiet oraz różnic w zakresie cech konstytuujących psychopatię w tych obu populacjach. W badaniach dowiedziono, że mężczyźni częściej uzyskiwali w skali *Psychopathy Checklist – Revised* (PCL-R) Hare’a maksymalny wynik (2 pkt) dla pozycji 7 (płytkość uczuć), 8 (płytkość uczuć, brak empatii), 14 (impulsywność), 18 (popełnienie przestępstwa jako nieletni) i 20 (przestępcza wszechstronność), podczas gdy kobiety częściej uzyskiwały maksymalny wynik dla pozycji 11 (promiskuityzm) i 15 (nieodpowiedzialność). Rezultaty te zdaniem Granna (2000) mogą odzwierciedlać panujące stereotypy, a zależności między płciami mogą działać na kilku poziomach, tj. (a) wywiadu klinicznego (np. które pytania zostały zadane, a które nie zostały, co zostało zaobserwowane, a co zostało przeoczone), (b) informacji zawartych w aktach sprawy (np. co zostało zaprotokołowane, a co nie zostało), (c) narzędzia (np. PCL-R nie obejmuje różnic płciowych). Również klasyfikacje medyczne nie uwzględniają psychopatii w swoich systemach (DSM-5, ICD-11), a jednym z powodów są obawy klinicystów związane ze zbytnią stygmatyzacją osób otrzymujących taką diagnozę i trudności w ocenie klinicznej takich cech jak bezduszość lub okrucieństwo w stosunku do innych osób. Trudności te spowodowały, że pojęcie psychopatii zastąpiono pojęciem antyspołecznych zaburzeń osobowości (*antisocial personality disorder – ASPD*), które jednak koncentruje się przede wszystkim na behawioralnych aspektach psychopatii, takich jak agresja, naruszanie norm prawnych czy impulsywność. Zrodziło to kolejny problem diagnostyczny, bowiem – jak wykazały badania – zaledwie ok. jedna trzecia osób, u których zdiagnozowano ASPD, spełnia również kryteria psychopatii. Ponadto w badaniach dowiedziono, że kryteria behawioralne są mało diagnostyczne, a jednocześnie bardzo mylące dla diagnozy psychopatii. Obecnie przyjmuje się, że diagnozą ujętą w DSM-5 i najbardziej zbliżoną do współczesnego rozumienia psychopatii są zaburzenia zachowania wśród dzieci i młodzieży z dodatkiem tzw. cech bezduszości czy też występującego w strukturze psychopatii u dzieci i młodzieży czynnika opisującego cechy chłodu i aemocjonalności (Frick, 2007). Cechy chłodu i aemocjonalności manifestują się brakiem troski o uczucia innych, poczucia winy z powodu nieprawości, dbałości o wykonanie obowiązków

szkolnych (zadania domowe), dotrzymywania złożonych obietnic i trwałych relacji. W DSM-5 zamieszczono kategorię zaburzenia zachowania z uwzględnieniem ograniczeń w zakresie prezentowanych emocji prospołecznych. Należy jednak zauważyć, że tradycja kliniczna ogranicza występowanie pojęcia psychopatii przede wszystkim do dorosłych, co stwarza wrażenie, że zaburzenie to nie ma związku z wcześniejszymi fazami rozwojowymi (Grzegorzewska i in., 2020). Innymi słowy pojęcie psychopatii wciąż stanowi obszar dociekań naukowych i klinicznych zmierzających do uspołnienienia jego rozumienia, identyfikacji czynników etiologii i rozwoju, metod diagnozy oraz oddziaływań terapeutycznych.

Badania nad psychopatią w ostatnich latach bardzo intensywnie rozwijają się w obszarze wiedzy z zakresu psychologii klinicznej, co przekłada się na integrację doniesień o wzajemnych relacjach między wyznacznikami behawioralnymi i aspektami rozwojowymi badań nad psychopatią, a także rozwojem i pogłębieniem wiadomości dotyczących ogólnej psychopatologii. Takie podejście do rozumienia i definiowania psychopatii pozwala na ocenę, w jaki sposób dyspozycyjne aspekty psychopatii odnoszą się do internalizacji i eksternalizacji psychopatologii. Patrick (2022), opisując pojęcie psychopatii, zwraca uwagę, że jest ona stanem ciągłym, wielowymiarowym i wieloaspektowym oraz naznaczonym objawami afektywno-interpersonalnymi i impulsywno-eksternalizującymi. W piśmiennictwie dość zgodnie psychopatia opisywana jest jako poważne zaburzenie osobowości, które wiąże się z deficytami w sferze poznawczej, co sprzyja trudnościom w przetwarzaniu emocji, a także trudnościami w radzeniu sobie z problemami interpersonalnymi (Hare i Neumann, 2008; Patrick, 2022). Dlatego współcześnie pojęcie psychopatii definiowane jest jako konstelacja swoistych cech interpersonalnych, afektywnych i behawioralnych, wskazując jednocześnie cechy, które opisują czy też charakteryzują każdy z tych obszarów (Hare, 1991, 2003; Patrick, 2022). Podział taki wynika także z tradycji klinicznej, która wyodrębnia wymienione poziomy opisu zaburzeń osobowości (Cooke i Michie, 2001; Pastwa-Wojciechowska, 2004). Deficyty w zakresie rozwoju emocjonalnego i interpersonalnego są istotą tego zaburzenia, co przejawia się w postaci braku empatii, wyrzutów sumienia i poczucia winy oraz patologicznej skłonności do manipulacji i kłamstwa. Wszystkie te cechy są charakterystyczne dla psychopatii i w dużej mierze mogą predysponować osoby nimi obdarzone do zachowań niezgodnych zobowiązującymi normami, w tym również do popełniania przestępstw.

Zależność między psychopatią a skłonnością do popełniania przestępstw

Pojęcie psychopatii poprzez swoje związki z przestępczością niewątpliwie łączy się z pojęciami agresji i przemocy, a liczne badania empiryczne potwierdzają to przekonanie (Hare, 2003, 2006; Pastwa-Wojciechowska, 2004, 2008, 2013). Wynika to zapewne z samej struktury osobowości psychopatycznej, w którą wpisane są takie cechy jak płytkość uczuć, brak empatii, impulsywność, słaba kontrola zachowania i potrzeba stymulacji. Psychopaci wydają się niezdolni do doświadczania emocji w takim stopniu i zakresie jak inni ludzie (Hare, 2003, 2006; Pastwa-Wojciechowska, 2004, 2008, 2015), a ich emocjonalne ubóstwo oddziałuje na to, że są postrzegani jako osoby chłodne i beznamiętne. Dlatego charakteryzuje się ich jako sprawców zimnych, wyrachowanych, bez jakichkolwiek uczuć, niezdolnych do przejmowania się bólem i cierpieniem innych, chociaż w sensie klinicznym i prawnym spełniających kryteria normy (psychopatia nie jest czynnikiem wyłączającą poczytalność sprawcy). Mają oni także niezwykłą zdolność do usprawiedliwiania swojego zachowania i ignorowania odpowiedzialności za nie. Psychopatów cechuje szczególna skłonność do traktowania zachowań agresywnych w sposób instrumentalny, czyli jako narzędzia do osiągnięcia zamierzonych celów lub potrzeb, ale istnieją także dowody na to, że agresja psychopatów może być dla nich celem samym w sobie. Już tacy badacze jak Cleckley (1976) oraz McCord i McCord (1964) podkreślali, że podstawową cechą diagnostyczną psychopatii jest antyspołeczna agresja, która przejawia się w tendencjach do podejmowania działań mających na celu wyrządzenie drugiej osobie krzywdy lub wywołanie u niej bólu bądź cierpienia. Według Ciarkowskiej (1979) należy przypuszczać, że agresywność psychopatów jest wtórną właściwością w stosunku do takich cech jak egocentryzm, brak empatii, impulsywność oraz niezdolność do przeżywania poczucia winy i tworzenia emocjonalnych związków z innymi. Czerpanie satysfakcji z agresji i przemocy (zwłaszcza seksualnej) wydaje się być skorelowane ze skłonnością do poszukiwania wrażeń i sadyzmem (Pastwa-Wojciechowska, 2004, 2013, 2015; Pastwa-Wojciechowska i Groth, 2016). Zdaniem Zuckermana (1994) poszukiwanie wrażeń jest cechą, która odwołuje się do potrzeby różnorodności, odczuwania emocji, przeżywania różnych doświadczeń oraz chęci podejmowania fizycznego i społecznego ryzyka, przez co jest ona traktowana jest jako predyktor zachowań przestępczych. Z badań przeprowadzonych przez Portera i in. (2000, 2009) wynika, że psychopatyczni sprawcy cechują się tendencją do nieróżnicowania ofiar, gdy doświadczają podatności na nudę (znudzenia) lub w sprzyjającej popełnieniu przestępstwa sytuacji. Psychopatyczni przestępcy seksualni są

w większym stopniu motywowani do popełnienia przestępstwa poszukiwaniem wrażeń niż pobudzeniem seksualnym (Porter i in., 2003; Porter i in., 2009; Pastwa-Wojciechowska i Kaźmierczak, 2018). Warto w tym miejscu podkreślić, że wzrasta liczba dziewczyn i kobiet mających kontakt z wymiarem sprawiedliwości, dlatego też poznanie znaczenia psychopatii w kontekście naruszania norm prawnych przez kobiety okazuje się bardzo ważne (Balafoutas i in., 2021; Levenson i in., 1995).

Zwraca się także uwagę, że kobiety z rozpoznaniem psychopatii stosują odmienną od mężczyzn taktykę w celu osiągnięcia tych samych celów. Nie dziwi zatem to, że rola i znaczenie psychopatii w genezie zachowań przestępczych oraz agresywnych jest szeroko opisywana i udokumentowana w piśmiennictwie, przy czym jak już zaznaczono większość z tych badań oparta została na koncepcji Hare'a i in. oraz opracowanych przez nich metod pomiaru, zwłaszcza PCL-R w odniesieniu do dorosłych (Hare, 1991, 2003; Hare i Neumann, 2006) oraz *Psychopathy Checklist: Youth Version* (PCL-YV) w odniesieniu do młodzieży (Forth i in., 2003; Neumann i in., 2006). W piśmiennictwie są doniesienia, które wskazują, że częstość występowania psychopatii w populacji osób popełniających przestępstwa (skazanych prawomocnym wyrokiem) wynosi od 15–25%, przy czym częstość jej występowania, jak już akcentowano, jest wyższa u mężczyzn niż u kobiet (Hare, 2003; Hart i Storey, 2013; Lilienfeld i Arkowitz, 2007; Sanz-Garcia i in., 2021).

Związek między psychopatią a przestępstwami na tle seksualnym pojawił się w kilku badaniach, w tym w metaanalizie przeprowadzonej przez Hansona i in. (2009), którzy odkryli, że obecność psychopatii u przestępców seksualnych stanowi czynnik predykcyjny recydywy kryminalnej w przypadku przestępstw zarówno na tle seksualnym, jak i innych. Analiza wysokiej powszechności cech psychopatycznych w populacji więziennej oznacza, że ma ona istotne znaczenie dla poznania ich etiologii w genezie popełnianych przestępstw. Na wstępie warto zaznaczyć, że występowanie zachowań antyspołecznych nie jest tożsame czy jednoznaczne z diagnozą psychopatii, niemniej zachowania antyspołeczne, impulsywność, brak wyrzutów sumienia i skłonność do przemocy są często postrzegane jako wyjaśnienie, dlaczego psychopaci wykazują agresywniejsze zachowania wśród populacji zinstytucjonalizowanej (Balafoutas i in., 2021; Hare, 2003; Levenson i in., 1995). Ponadto w piśmiennictwie dominują doniesienia badawcze wskazujące, że w porównaniu z innymi przestępcami psychopaci popełniają znacznie większą liczbę przestępstw i są one brutalniejsze (Hare i McPherson, 1984), chociaż niektórzy badacze uważają, że psychopatia odgrywa jedynie ograniczoną rolę w prognozowaniu przestępczości (Walters, 2004). Analizując rodzaj przestępczości, Hare (2001, 2003) zwrócił jednak uwagę, że w populacji osób, które skazano za przestępstwo zabójstwa, odsetek

psychopatów wynosi 44%, a wśród zabójców seryjnych – 90%. Większość przestępstw popełnianych przez psychopatów nie należy do tzw. przestępstw poważnych, jednak ich przestępczość charakteryzuje wszechstronność kryminalna, co oznacza, że nie specjalizują się oni w jednym określonym rodzaju przestępczości, ale jednocześnie wskazuje się, że w ocenie kryminologicznej należy uwzględnić możliwość popełnienia przez nich przestępstwa seksualnego (Hare, 2003). Ponadto psychopaci dopuszczają się większej liczby przestępstw, które odznaczają się większą brutalnością. Innymi słowy, zachowanie psychopatów charakteryzuje nie tylko większa skłonność do stosowania przemocy, ale stosują oni różne rodzaje przemocy, przy czym motywacja przemocy okazywanej przez psychopatów ma charakter instrumentalny i wynika z impulsywności ich działania. Często też opisuje się ją jako zachowania sadystyczne, czyli charakter przemocy jest ponadmiarowy do pokonania oporu ofiary, a zatem irracjonalny. Dlatego też charakteryzując przemoc stosowaną przez psychopatów, zwraca się uwagę, że: (a) są oni skłonniejsi do jej stosowania, a ona sama ma brutalniejszy charakter; (b) jest motywowana łatwymi do zidentyfikowania celami; (c) ma charakter instrumentalny; (d) jest stosowana jest w bezduszny, wyrachowany sposób, bez kontekstu emocjonalnego.

Ponieważ dla prowadzonych w niniejszym artykule rozważań istotne są zagadnienia dotyczące sprawców przestępstw, tym samym skupię się na koncepcji Hare'a (1991, 2003), która jest uważana – podobnie jak opracowane na jej podstawie narzędzie, czyli PCL-R – za złoty standard oceny psychopatii. Zgodnie z tą koncepcją psychopatia jest definiowana za pomocą dwóch czynników (model dwuczynnikowy), tj. czynnika 1 określanego emocjonalno-interpersonalnym, i czynnika 2 – behawioralnym. I tak, czynnik 1 obejmuje temperamentalne lub kliniczne cechy najbardziej charakterystyczne dla tego zaburzenia, które odzwierciedlają niedostateczną reaktywność emocjonalną oraz skłonności do dominacji i przemocy w relacjach/związkach, czyli takich jak powierzchowność doświadczanych emocji, niewrażliwość emocjonalna na krzywdy doznawane przez inne osoby, skłonność do okrucieństwa, brak poczucia winy, wyrzutów sumienia lub empatii, a także skłonność do kłamstwa i manipulacji, nieadekwatna, zawyżona samoocena czy umiejętność kreowania swojego wizerunku jako czarującego. Czynnik 2 charakteryzuje się natomiast impulsywnością / odhamowaniem behawioralnym oraz zachowaniami antyspołecznymi i przestępczymi, które są typowe dla cech antyspołecznych, często kształtujących się w np. w niestabilnym środowisku rodzinnym. Tak więc czynnik 2 obejmuje takie cechy i zachowania jak potrzeba stymulacji, pasożytniczy styl życia, brak realistycznych celów, nieodpowiedzialność, impulsywne zachowanie i popełnianie przestępstw przed osiągnięciem pełnoletniości. Ponieważ – jak już

zaakcentowano – psychopatia jest dobrze udokumentowanym predyktorem przemocy i przestępczości (Douglas i in., 2015; Hare, 2003), zaczęto poszukiwać jej wczesnych predyktorów w młodszych grupach wiekowych (Frick, 2007, 2009; Salekin, 2006). Uwzględniając ograniczenia dotyczące wskaźników behawioralnych, pojęcie psychopatii w odniesieniu do dzieci i młodzieży jest definiowane poprzez wymiary interpersonalny i afektywny. Uwzględniając natomiast aspekt rozwojowy, okazało się, że wczesne formy oszukiwania, manipulacji oraz braku empatii i poczucia winy mogą być istotnymi wskaźnikami wczesnych problemów z zachowaniem (Kochanska i in., 2017; Perenc i Radochoński, 2014). Z kolei w badaniach podłużnych wykazano, że w okresie szkoły podstawowej cechy afektywne psychopatii są związane ze zwiększoną liczbą zachowań problemowych i antyspołecznych (Frick, 2007, 2009; Pardini i Loeber, 2007, 2008; Pardini i in., 2007). Ponadto z badań nastolatków wynika, że cechy interpersonalne i afektywne psychopatii pozwalają przewidzieć trwałe formy zachowań przestępczych (Pardini, 2006), recydywę (Boccaccini i in., 2007) i symptomy osobowości antyspołecznej we wczesnej dorosłości (Pardini i Loeber, 2008). Kolejnym zagadnieniem, do którego przywiązuje się wagę, jest stabilność osobowości psychopatycznej od wczesnego dzieciństwa do okresu dorosłości, co ma szczególne znaczenie w odniesieniu do poznania determinantów zachowań przestępczych, zwłaszcza tych szczególnie okrutnych i długotrwałych. Bardzo często przejawy zachowań antyspołecznych czy też problemowych u dzieci i młodzieży są traktowane jako manifestacja cech psychopatycznych. Dlatego pojęcie psychopatii łączy się z chroniczną przestępczością i agresywnymi zachowaniami oraz recydywą u dorosłych (Grzegorzewska i in., 2020).

Podsumowując te rozważania, należy podkreślić, że przeprowadzone m.in. przez Salekina (2006; Salekin i in., 2010) badania psychologiczne wskazują, że psychopatia jest czynnikiem ryzyka przyszłej przemocy fizycznej i seksualnej. Co więcej, przynajmniej niektórzy seryjni mordercy (np. Ted Bundy czy John Wayne Gacy) przejawiali liczne cechy psychopatyczne, w tym powierzchowny urok oraz głęboki brak poczucia winy i empatii. Lilienfeld i Arkowitz (2007) zwracają jednak uwagę, że większość agresywnych ludzi nie jest psychopatami. Psychopaci natomiast doskonale zdają sobie sprawę, że ich nierozważne lub nielegalne działania są złe. Wszelkie działania, które wydają się nieracjonalne i okrutne, często są jednak utożsamiane właśnie z psychopatią. Na przykład niektórzy seryjni mordercy ze względu na okrucieństwo popełnionych czynów zostali przez media określani jako psychopaci, w tym David Berkowitz, który wierzył, że otrzymuje polecenia od psa swojego sąsiada Sama Carra (stąd jego przybrany przydomek „syn Sama”). Psychopatię uznaje się za najpoważniejsze zaburzenie osobowości, ponieważ osoby, u których

ją zdiagnozowano, są wciąż uważane za odpowiedzialne za popełnienie większości brutalnych przestępstw i odznaczają się najwyższymi wskaźnikami recydywy w porównaniu z tymi, którzy popełniają przestępstwa, ale nie zdiagnozowano u nich tego zaburzenia (Balsis i in., 2017).

W populacji przestępców seksualnych najogólniejszą klasyfikacją jest podział sprawców ze względu na wiek ofiary, co pozwala na wyodrębnienie sprawców czynów pedofilnych i zgwałcenia oraz występujących między nimi różnic. I tak, u sprawców molestowania seksualnego nieletnich istotną rolę odgrywają przede wszystkim motywy seksualne podczas gdy sprawcy zgwałcenia wydają się być bardziej motywowani przemocą i gniewem (Barbaree i in., 1994; Prentky i in., 1991; Serin i in., 1994). Ponadto sprawcy czynów pedofilnych mają mniejsze kompetencje społeczne i są mniej asertywni niż sprawcy zgwałcenia. U sprawców zgwałcenia odnotowuje się natomiast poważne zachowania antyspołeczne w historii ich rozwoju i większą brutalność popełnionych przez nich czynów (Prentky i in., 1998). Ponadto odnotowano także wewnętrzne różnice w obu grupach sprawców. Na przykład sprawcy kazirodztwa wykazują niższy wskaźnik recydywy niż przestępcy pozarodzinni lub sprawcy zgwałcenia (Kroner i Forth 1995). Można przyjąć, że czyny sprawców kazirodztwa są rozciągnięte w dłuższej perspektywie czasowej, a ponadto odbywają się w systemie, co powoduje, że są oni zainteresowani utrzymaniem istniejącego stanu rzeczy. Gdy ofiarami stają się natomiast osoby spoza systemu rodzinnego, to możliwości sprawowania kontroli nad ofiarą przez sprawcę są mocno ograniczone, a tym samym łatwiej dochodzi do ujawnienia czynu. Zaobserwowano także, że przestępcy seksualni z silnymi deficytami w sferze emocjonalnej, np. dotyczącymi empatii, częściej prezentują zachowania agresywne niż osoby bez takich deficytów (Tristan, 2006).

Wiele ze wskazanych cech czy obserwowanych zachowań (np. wszechstronność kryminalna, impulsywność, brak empatii) wydaje się nawiązywać do klinicznych cech psychopatii, co z kolei prowadzi do przekonania, że zaburzenie to może odgrywać istotną rolę w genezie przemocy seksualnej.

Psychopatia a przestępstwa seksualne

Związek między psychopatią a popełnianiem przestępstw seksualnych jest akcentowany w licznych badaniach (Hanson i Morton-Bourgon, 2005; Hanson i in., 2009; Petruccelli i in., 2017). Metaanaliza, jaką przeprowadzili Hanson i in. (2009), wykazała, że psychopatia u przestępców seksualnych stanowi czynnik predykcyjny recydywy kryminalnej w odniesieniu do przestępstw zarówno seksualnych, jak i innych. Ponadto wyniki badań wskazują, że predyktorów opisywanej zależności

należy poszukiwać już w dzieciństwie. Wykazano m.in., że styl przywiązania charakteryzujący się niewłaściwym sposobem budowania relacji emocjonalnej z dzieckiem (zaniedbanie, wczesne porzucenie lub utrata opiekunów) może prowadzić do wykształcenia się niepoprawnych sposobów samoregulacji interpersonalnej, stanowiąc tym samym czynnik ryzyka rozwoju zachowań agresywnych, zaburzeń regulacji emocji i problemów w sferze seksualnej. Takie wzorce funkcjonowania są charakterystyczne dla osób, u których zdiagnozowano psychopatię, sadyzm seksualny lub inne parafilie (Ferretti i in., 2021; Schimmenti i in., 2020). Przyjmuje się, że najsilniejszym czynnikiem predykcyjnym ponownego popełnienia przestępstwa seksualnego (recydywy) jest parafilia, ale również psychopatia, wysoka liczba popełnionych wcześniej przestępstw, wczesny wiek wchodzenia w konflikty z prawem są czynnikami uznawanymi za wiążące się z wysokim prawdopodobieństwem popełnienia tego typu czynów (Hanson i Morton-Bourgon, 2005; Hanson i in., 2009). Innymi słowy, prowadzone przez różnych badaczy analizy pozwoliły na identyfikację różnych czynników ryzyka, które mogą wpływać na dysfunkcyjne zachowania seksualne osób dopuszczających się popełnienia przestępstw seksualnych. Różnorodność tych czynników wciąż jednak inspiruje badaczy do wnikliwych analiz w kontekście popełnianych przez te osoby przestępstw (Ferretti i in., 2021). Dlatego cechy osobowościowe charakterystyczne dla psychopatii stały się podstawą budowania koncepcji psychopaty popełniającego przestępstwa seksualne oraz działań zmierzających także do opisanego swoistego dla psychopatów wzorca zachowań seksualnych. I tak, pojęcie psychopaty jako sprawcy przestępstw seksualnych (*sexual psychopath*) jest ugruntowane w piśmiennictwie (np. Karpman, 1951; Meloy, 2002; Porter i in., 2002; Porter i Rose, 2018; Sutherland, 1950).

Sutherland (1950) zwracał uwagę, że psychopaci dopuszczający się przestępstw seksualnych popełniają je przez całe życie, ponieważ nie mają kontroli nad swoimi impulsami seksualnymi. Dostyc trudno, uwzględniając współczesne wyniki badań, zgodzić się natomiast z twierdzeniem, że psychopatę seksualnego można zidentyfikować z dużą precyzją zanim popełni jakiegokolwiek przestępstwa seksualne, gdyż ich urok osobisty i skłonność do manipulacji często sprawiają, że poznanie ich prawdziwego oblicza nie zawsze jest proste i oczywiste dla otoczenia. Z kolei Karpman (1951) twierdził, że terminy *psychopata seksualny* i *psychopatia seksualna* mimo że nie mają odzwierciedlenia w klasyfikacji medycznej, to są powszechnie używane do określenia pewnego rodzaju zachowania, które z jednej strony charakteryzuje się społecznie zabronioną lub niedopuszczalną agresywnością seksualną, a z drugiej – brakiem szacunku dla uczuć partnera, który jest zmuszony wbrew swojej woli do uczestnictwa w zachowaniach seksualnych, na które nie ma ochoty. Zaproponowany

przez Karpmana opis pozwala zatem na odniesienie się do wzorców zachowania opisujących czy też charakteryzujących zachowania psychopatów. Badacz ten uważał, że niezależnie od opisanych przez niego form przemocy seksualnej w każdym z tych przypadków jest ona z reguły wyrazem niepohamowanego popędu, bez logicznego uzasadnienia. Akt przemocy natomiast pozornie nie daje psychopacie emocjonalnej satysfakcji, a jedynie uwalnia go od nieznośnego napięcia. Zapoznając się z koncepcją Karpmana, należy także odnieść się do kontekstów społecznego, kulturowego i prawnego definiowania konkretnych zachowań seksualnych jako tych, które mają znaczenie dla ich definiowania zarówno przez profesjonalistów, jak i w przestrzeni społecznej. Co ciekawe, dopiero w latach 2000–2001 powstały dwie koncepcje psychopaty seksualnego, tj. autorstwa Meloya oraz Portera i in., które bazują na aktualnym dorobku badawczym i klinicznym, ale także wykorzystują konkretne paradygmaty obowiązujące w psychologii. Meloy (2001) zwrócił uwagę, że konstrukt psychopatii zyskał ogromną uwagę, głównie dzięki pracy Hare'a i in. (1998) również dzięki narzędziu służącemu do jego pomiaru, czyli PCL-R (Hare, 1991). Prowadzone przez różnych uczonych badania pozwoliły dowieść, że psychopatia jest znaczącym korelatem i predyktorem recydywy seksualnej. Meloy wskazał także, że Quinsey i in. (1998) stwierdzili, że dwa czynniki, tj. psychopatia i dewiacja seksualna diagnozowana z wykorzystaniem pletyzmografu, pozwalały na przewidywanie recydywy seksualnej u sprawców zgwałceń i czynów pedofilnych. Również analizy teoretyczne i doniesienia badawcze (np. Prentky i Knight, 1991; Serin i in., 2001; Seto i Barbaree, 1999) potwierdziły wspomnianą zależność. Meloy (2001), opierając się na badaniach różnych autorów, wskazał, że osoby z diagnozą psychopatii są bardziej skłonne do ponownego popełnienia przestępstwa seksualnego bez względu na wiek (dorośli lub nastolatki), rodzaj popełnionego czynu (sprawcy zgwałcenia lub czynów pedofilnych) i upływ czasu od okresu leczenia. Niezwykle zaskakujące okazały się badania Seto i Barbaree (1999), którzy opisali przestępców seksualnych leczonych w więzieniu o średnim rygorze w ramach 5-miesięcznego programu zapobiegania nawrotom i stwierdzili, że interakcja między psychopatią a efektami terapeutycznymi pozwalała z dużym prawdopodobieństwem przewidywać recydywę dotyczącą przestępczości zarówno seksualnej, jak i nieseksualnej. Mężczyźni, którzy cechowali się większym nasileniem psychopatii i zostali ocenieni przez swoich terapeutów jako wykazujący większą poprawę leczenia i zmiany, byli ponad pięć razy skłonniejsi do popełnienia nowego poważnego przestępstwa. Meloy (2002), w dużej mierze opierając się na koncepcjach analitycznych, eksplorował natomiast związek między psychopatią a polimorficzną perwersją, która – podobnie jak u Freuda – miała odzwierciedlać ekspresję seksualną psychopatów. Dlatego, prowadząc rozważania nad seksualnością

psychopatów, zaproponował dziewięć zmiennych, które mają pomóc wyjaśnić, dlaczego ich seksualność jest „polimorficznie perwersyjna”. Do zmiennych tych zaliczył: (a) poszukiwanie i utrzymywanie wielu związków, (b) bezdusznosc i brak empatii, (c) brak umiejętności utrzymywania więzi, (d) poszukiwanie doznań, (e) przesadne poczucie własnej wartości, (f) poczucie uprzywilejowania, (g) relację z obiektem, (h) przemoc drapieżną kontra emocjonalną, (i) opuszczenie przez partnerów seksualnych. Przechodząc do charakterystyki seksualności psychopatów, Meloy (2002) stwierdza, że ponieważ zazwyczaj nie tworzą oni więzi uczuciowych i mają niewiele bezpiecznych więzi, to angażują się w strategię licznych kontaktów seksualnych, co może wiązać się z popełnianiem przez nich przestępstw seksualnych. W takiej sytuacji partner seksualny jest raczej przypadkowym znajomym lub zupełnie obcym człowiekiem, co zwiększa prawdopodobieństwo braku zgody na kontakt seksualny. Psychopaci zazwyczaj okazują bezduszne lekceważenie praw i uczuć innych osób (Hare, 1991), czego skrajną formą jest sadyzm (Holt i in., 1999). Meloy wskazuje także, że bezdusznosc i brak empatii służą przewyżnieniu okazywanego przez ofiary bólu i cierpienia podczas niektórych ataków seksualnych. Na przykład przestępcy sadyści seksualni preferują przymusowy stosunek analny (Dietz i in., 1990), który wskazuje na dominację nad ofiarą oraz jej kontrolę i dehumanizację. Gdy mamy do czynienia z sytuacją, w której sprawca odbywa stosunek analny z dzieckiem, to zawsze należy rozważyć współwystępowanie u sprawcy zarówno psychopatii, jak i sadyzmu seksualnego. Ponadto nawet przy dużej częstotliwości i intensywności aktywności seksualnej z jedną osobą u psychopatów nie dochodzi do rozwoju bezpiecznej więzi oraz nie powstrzymuje ich to przed dążeniem do nawiązywania kolejnych relacji seksualnych. Obserwowane u psychopatów poszukiwanie doznań dostarcza im biologicznego bodźca do ryzykownej, ekscytującej, a czasem niewłaściwej czy wręcz niedopuszczalnej aktywności seksualnej. Poczucie własnej wartości (wspaniałości) uzewnętrznia się w postaci sprawowania kontroli nad obiektem seksualnym i manipulacji nim. Pragnienie kontroli może przybierać formę od sporadycznych napaści seksualnych w związku małżeńskim po porwania ofiary i sadyzm seksualny. Z kolei manipulacja, kłamstwo i oszustwa służą psychopacie do potwierdzenia swojej wielkości, ponieważ pokazują mu, że jest bystrzejszy, sprytniejszy i podstępniejszy niż jego ofiara. Tego typu zachowania mogą przybierać postać nawiązywania wielu pozamałżeńskich relacji seksualnych aż po opracowanie planu oszukania dziecka lub dorosłego w celu zaspokojenia własnych potrzeb seksualnych. Psychopaci uważają, że mają prawo do zachowań, które zmierzają do zaspokojenia ich potrzeb, nawet kiedy dana osoba nie ma na to ochoty. W relacji seksualnej wspólna przyjemność seksualna zastępowana jest podnieceniem seksualnym i osiągnięciem satysfakcji

seksualnej kosztem ofiary. Psychopatyczni sprawcy seryjnych zabójstw seksualnych mogą gwałcić i zabijać obce kobiety, a jednocześnie angażować się w związek seksualny z własnymi partnerkami/żonami. Psychopaci postrzegają inne osoby jako obiekty, które mają zaspokoić ich potrzeby. Postrzeganie innych w ten sposób ułatwia im perwersję, którą Stoller (1974) nazwał „erotyczną formą nienawiści”. Innymi słowy, jeśli inni nie zasługują na szacunek, to psychopata nie będzie odczuwać wobec nich takich stanów jak poczucie winy, wyrzuty sumienia, wdzięczność lub miłość, czyli emocji, które mogą hamować seksualną agresję. Psychopaci częściej stosują przemoc planowaną, celową, pozbawioną emocji i reaktywną. Seryjni przestępcy seksualni wykazują znacznie wyższy stopień psychopatii niż inni przestępcy seksualni. Drapieżnictwu seksualnemu służy wiele cech psychopatycznych, w tym niski poziom lęku, oderwanie emocjonalne, poszukiwanie doznań, nieustrasżoność oraz orientacja na zagrożenia i płytki afekt.

Koncepcja psychopaty seksualnego autorstwa Portera i in. (2002) koncentruje się natomiast na opisie kategorii sprawców przestępstw seksualnych, których zachowanie i motywacja są powiązane z określonym typem zaburzeń osobowości. Warto zaznaczyć, że tworząc swoją koncepcję, badacze ci uwzględnili w swoich rozważaniach nie tylko historycznie poparte związki między cechami psychopatycznymi a przestępczością seksualną, ale także współczesne badania (Pastwa-Wojciechowska, 2013; Porter i Rose, 2018). Porter wraz ze współpracownikami (Porter i in., 2000; Porter i Woodworth, 2007) zaobserwował wysokie nasilenie cech psychopatii u dorosłych sprawców przestępstwa zgwałcenia i sprawców zabójstw seksualnych wraz z podwyższonym nasileniem stosowanej przez nich agresji. Dlatego przyjmuje się, że psychopatyczni sprawcy przestępstw seksualnych nie dysponują mechanizmami kontroli, które pozwoliłyby im na powstrzymanie się od działań wymierzonych wobec innych osób i hamowały przekraczanie granic nieuzasadnionej przemocy (akty sadystyczne, nadmiarowa przemoc). Porter i Rose (2018) dla zilustrowania zachowania psychopatów dopuszczających się przestępstw seksualnych opisali przypadek skazanego, którego przestępcze zachowania odzwierciedlały lekkomyślność, bezduszność, brak empatii i potrzebę ciągłej stymulacji. Na przykład, kiedy „nudził się” konkretnym typem ofiary (np. dorosłymi kobietami) szukał innej obiektów (np. dzieci lub dorastających dziewczyn) lub sposobów realizacji potrzeby seksualnej (np. brutalnych sposobów popełniania czynu). Porter i in. (2002) zauważyli, że przemoc seksualna stosowana przez psychopatów łączy się z: (a) wyjątkowym, powtarzającym się wzorcem zachowania seksualnego (np. wszechstronność związana z popełnianiem różnych typów przestępstw), (b) motywacją (np. poszukiwanie wrażeń czy dreszczyku emocji), (c) bezwzględnością zachowania (np. nadmierna,

bezpodstawna przemoc). Badacze ci zwrócili także uwagę na takie obszary funkcjonowania psychopatów jak deficyty sfery emocjonalnej, impulsywność, poszukiwanie stymulacji, okres dorastania oraz stosowanie sadystycznej przemocy i podkreślili, że psychopaci doświadczają emocji, ale w sposób odmienny niż osoby bez cech tego zaburzenia. W badaniach dowiedziono, że psychopaci nie są motywowani do popełnienia czynu doświadczanymi emocjami, co powoduje, iż częściej podchodzą do nich beznamiętnie (Porter i Rose, 2018; Woodworth i Porter, 2002), oraz wykazano, że emocje nie ograniczają popełniania tych czynów (Casey i in., 2013). Teoria ta jest lepiej znana jako *mechanizm hamowania przemocy*, który Blair (1995, 2010) wyjaśnia jako tłumiący przemoc i którego najwyraźniej brakuje osobom o tendencjach psychopatycznych. Psychopaci minimalizują odczuwany strach, co wynika z ich cech opisanych w czynniku 1 koncepcji psychopatii Hare'a (1991, 2003), takich jak płytkość uczuć, chłód emocjonalny i brak empatii (Porter i Rose, 2018; Vanman i in., 2003). Innymi słowy psychopaci nie tylko – jak dowodzą badania – mają trudności z identyfikowaniem emocji, ale także z ich wyhamowywaniem, a w konsekwencji odstępianiem od popełnienia czynu. Dlatego też cechuje ich brak współczucia w stosunku do swoich ofiar, co umożliwia im stosowanie wobec nich nieuzasadnionej, instrumentalnej przemocy. Porter i in. (2010) – uwzględniając różne doniesienia badawcze – stwierdzili, że psychopaci cechują się „selektywną impulsywnością”, czyli są skłonniejsi do działania z premedytacją np. w przypadku takich przestępstw jak zabójstwo seksualne, którego konsekwencje karne zagrożone są wysoką karą. Ponadto psychopaci seksualni celowo poszukują różnorodności i spontaniczności w popełnianych przez nich przestępstwach, aby zaspokoić swój popęd seksualny (Porter i in., 2010), co jest związane z ich potrzebą stymulacji i poszukiwania doznań (Hare, 2006). Takie zachowanie jest także jednym ze sposobów maksymalizacji emocji związanych z popełnianymi przez nich czynami. Za niezwykle interesujące należy uznać doniesienia Patricka i in. (2009), którzy uważają, że u osób z psychopatią jedną z cech osobowości, która pomaga zrozumieć konstelację tych cech, jest pojęcie odwagi. Zgodnie z ich koncepcją pojęcie to oznacza umiejętność zachowania spokoju i koncentracji w sytuacjach związanych z presją lub zagrożeniem, co sprawia, że psychopaci interesują się sytuacjami związanymi z wydzielaniem adrenaliny oraz ciągłym poszukiwaniem emocji i przygody. Oprócz odwagi u psychopatów występują jednak cechy kojarzone ze złem, takie jak niedostatecznie rozwinięta empatia, pogarda dla drugiego człowieka czy skłonność do agresji i okrucieństwa. Liczne doniesienia z piśmiennictwa wskazują na występowanie ujemnych powiązań między empatią a psychopatią (Barnett i Mann, 2013; Pastwa-Wojciechowska, 2013; Pastwa-Wojciechowska i Kaźmierczak, 2018). Dogłębna analiza przeprowadzonych

w tym obszarze badań prowadzi jednak do wniosku, że powiązania te cechuje wysoka złożoność wynikająca z wielowymiarowych koncepcji zarówno psychopatii, jak i empatii. Hipoteza deficytów empatii (*deficient empathy hypothesis*) głosi, że emocjonalna nieresponsywność oraz zaburzenia w rozróżnianiu cudzych emocji i w zakresie fizjologicznej odpowiedzi na oznaki cudzego dystresu prowadzą u psychopatów do niższej empatii emocjonalnej, a w konsekwencji – poznawczej. W badaniach potwierdzono, że interpersonalno-afektywne cechy psychopatii (pierwotna psychopatia) są ujemnie skorelowane z empatią emocjonalną, w tym z tendencją do współodczuwania z innymi, czyli empatyczną troską (Pastwa-Wojciechowska i Kaźmierczak, 2018).

W badaniach dowiedziono także, że psychopaci popełniają przestępstwa we wcześniejszym okresie życia niż sprawcy przestępstw, którzy takiej diagnozy nie otrzymali (Woodworth i in., 2013). Znaczna liczba nastoletnich przestępców seksualnych popełnia przestępstwa w stosunku do ofiar w różnym przedziale wiekowym oraz różnej płci, co stwarza większe ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa zarówno z użyciem przemocy, jak i bez niej. Porter i in. (2010) sugerują, że skoro psychopaci tak aktywnie poszukują stymulacji, to być może należy przyjąć, że popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy lub seksualnego (np. zabójstwa seksualnego) stają się dla nich swoistym środkiem do osiągnięcia jej zaspokojenia. Przyjmuje się, że zachowania sadyzyczne są szczególną formą zaspokojenia potrzeby stymulacji i poszukiwania wrażeń, zwłaszcza u sprawców zabójstw seksualnych (Kreuger, 2010). Sadyzm współwystępuje z psychopatią, przy czym oba zaburzenia niezależnie pozwalają na przewidywanie prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa seksualnego. W szczególności sadyzm seksualny jest istotnie związany z interpersonalnymi, antyspołecznymi i impulsywnymi czynnikami psychopatii (Robertson i Knight, 2014). W piśmiennictwie zarówno kryminologicznym, jak i psychologiczno-psychiatrycznym znajduje się opisy psychopatów seksualnych, których seksualnością kierują fantazje i okresowo doświadczane gwałtowne pragnienia dominacji. Sprawca taki musi wyrazić to przez agresję, narzucenie swojej woli, dominację, gwałt i zabójstwo. Psychopaci bezwzględni odstępują od dokonania czynu, gdy dojdą do wniosku, że warunki stały się nieodpowiednie dla realizacji powziętego zamiaru. Obserwuje się u tego typu osób przewagę kontroli intelektu nad wolą. Świadczą o tym m.in. takie kazuistyczne przypadki jak Gillesa de Raisa, Petera Kurtena, Karola Kota, Zdzisława Marchwickiego czy Pawła Tuchlina, u których bądź to na podstawie opisów zachowania, bądź orzeczeń psychiatrycznych stwierdzono psychopatię (Leszczyński, 1992). Z danych przedstawionych przez Dietza i in. (1990) wynika, że psychopatyczni sprawcy zabójstwa bądź gwałtu z reguły dokładnie planują swój czyn, stosują wobec ofiary zamierzone tortury w celu pokonania oporu fizycznego

ofiary i krępują jej ciało oraz że występuje u nich oddzielenie emocji od dokonywanego przestępstwa

Jak zatem wynika z piśmiennictwa, nie tylko istnieją koncepcje dotyczące psychopatycznych sprawców przestępstw seksualnych, ale są one cały czas rozwijane, przy jednoczesnym bazowaniu na wcześniejszych, czasem określanych jako historyczne, ustaleniach, które – jak się okazuje – są wciąż aktualne. Ponadto w prowadzonych analizach teoretycznych i badaniach możemy zauważyć coraz większe zainteresowanie identyfikacją podobieństw i różnic między przestępcami seksualnymi a sprawcami innych czynów innych (Harris i in., 2009; Ward i Beech, 2006; Ward i in., 2010), przy czym szczególne zainteresowanie budzi problematyka nasilenia psychopatii u każdej z tych grup sprawców. Pojęcie psychopatii początkowo było utożsamiane ze sprawcami przestępstw, które wiązały się z użyciem przemocy, zakładano bowiem, że cechy psychopatyczne prawdopodobnie leżą u podstaw różnych typów przestępstw, w tym seksualnych (DeLisi, 2009). Niektórzy badacze twierdzą jednak, że osoby molestujące dzieci charakteryzują się niższym nasileniem cech psychopatycznych w porównaniu ze sprawcami innych typów przestępstw (Seto, 2008, 2017). Pogląd ten wydaje się zgodny z założeniami teoretycznymi i wynikami badań nad psychopatią, które łączą cechy psychopatyczne z tendencją do angażowania się w wszechstronne i różnorodne zachowania aspołeczne, w przeciwieństwie do specjalizacji w jednym typie przestępstwa, jakim jest molestowanie seksualne dzieci (Hare, 2003; Neumann i in., 2015). W związku z tym sprawcy molestowania seksualnego dzieci zazwyczaj uzyskują niższe wyniki niż sprawcy przemocy innej niż seksualna pod względem różnych czynników kryminogennych. Ponadto argumentowano, że ich umiejętności empatyczne mogą być selektywnie osłabione w stosunku do ofiar (Marshall i in., 2001). Należy jednak zauważyć, że dość często wskazuje się na związek psychopatii z przemocą seksualną wobec dzieci, w tym u recydywistów popełniających czyny kazirodcze. Zwraca się w tym kontekście uwagę przede wszystkim na zrozumienie mechanizmów dynamiki leżącej u podstaw zachowań sprawców dopuszczających się popełnienia przestępstw seksualnych. W szczególności badacze koncentrują się na mechanizmach samoregulacji myśli i działań, czyli procesach poznawczych opartych na ocenie własnego postępowania i wewnętrznych normach moralnych. Normy takie działają hamująco w obliczu niewłaściwego postępowania, uniemożliwiając – poprzez emocje poczucia winy i wstydu – aktywację strategii zmierzających do wycofania się z działań naruszających normy czy standardy. Jak jednak zwraca uwagę Bandura (1999), istnieją pewne strategie psychospołeczne, które umożliwiają selektywne wycofanie się z samoregulacji moralnej. Na przykład uważał on, że mechanizmów moralnego wycofania się u sprawców

zgwałcenia można upatrywać w tzw. mitach o gwałcie, których rolą jest przypisywanie winy ofierze i usprawiedliwienie działania sprawcy (Bandura, 1986; Petruccelli i in., 2017). Mimo uznania, że moralne wycofanie się odgrywa ważną rolę w etiologii dewiacyjnych zachowań seksualnych, nie przeprowadzono prawie żadnych szerszych dociekań teoretycznych i empirycznych w odniesieniu do psychopatycznych sprawców przestępstw seksualnych. Petruccelli i in. (2016) stwierdzili, że przestępcy na ogół wykazują wyższy poziom moralnego wycofania się, przy czym przestępcy seksualni w większym stopniu korzystają z mechanizmów moralnego wycofania się niż przestępcy niebędący przestępcami seksualnymi. DeLisi i in. (2014) dowiedli natomiast, że moralne wycofanie się u psychopatów odgrywa istotną rolę w zachowaniach przestępczych. Jest to zgodne z opisem zachowania psychopatów, których m.in. cechuje płytkość emocjonalną i brak poczucia winy (DeLisi i in., 2014; Hare i Neumann, 2008; Ribeiro da Silva i in., 2012; Tuvblad i in., 2013). Kiedy psychopata zostaje oskarżony o popełnienie przestępstwa, często zaprzecza jego popełnieniu, twierdząc i zapewniając, że jest niewinny, oraz nie okazując wstydu. Innymi słowy, obserwowane u psychopatów deficyty emocjonalne mogą być powiązane z moralnym wycofaniem się. Za przyjęciem takiego założenia przemawia to, że psychopaci nie są zdolni do nawiązania empatycznej relacji z drugim człowiekiem, a jedynie mogą taką więź manifestować, często traktując emocje jako narzędzie manipulacji. Dlatego doświadczanie poczucia winy i wstydu jest im obce (DeLisi i in., 2014; Petruccelli i in., 2017). Jak zatem widać, problematyka psychopatii i ich wzorców zachowania seksualnego, w tym popełnianych przez nich przestępstw seksualnych, wciąż stanowi obszar licznych analiz klinicznych i kryminologicznych.

Podsumowanie

Analizując dostępne w piśmiennictwie doniesienia badawcze dotyczące sprawców przestępstw seksualnych, wykazano, że są oni grupą heterogeniczną pod względem cech osobowości i psychopatologii. Najczęściej odnotowuje się u nich zaburzenia osobowości lub seksualności, dlatego niektóre cechy czy deficyty stają się oczywiste w kontekście opisu osobowości sprawców przestępstw seksualnych, w tym trudności w kontrolowaniu impulsów i nawiązywaniu intymnych relacji, niedojrzałą i niestabilną osobowość, agresję w obliczu frustracji oraz wrogość i niską samoocenę (Szumski i Zielona-Jenek, 2016). W niektórych badaniach wykazano, że przemoc seksualna była dodatkowo skorelowana z psychopatią i większym prawdopodobieństwem nawrotu przestępstwa (Gretton i in., 2001; Porter i Rose, 2018; Zilki i Resende, 2021). Dodatkowo koncentracja na problematyce psychopatii

wynika z jej rozpowszechnienia w populacji osób skazanych, w tym w szczególności sprawców przestępstw seksualnych (Balsis i in., 2017; Hare, 2003; Young i in., 2010; Zilki i Resende, 2021). Co ciekawe, jeśli chodzi o ocenę częstości występowania psychopatii w populacji osób skazanych w Europie, to szacuje się, że stanowią oni 5–9% (Babiak i Hare, 2009; Hare, 2003), natomiast nie przedstawiono danych o tym, ilu spośród nich to sprawcy przestępstw seksualnych. Przestępcy z wysokim poziomem zarówno psychopatii, jak i dewiacyjnych zainteresowań seksualnych są często opisywani jako podatniejsi na recydywę niż inni przestępcy dopuszczający się przestępstw seksualnych. Co więcej, psychopatia jest jednym z najważniejszych czynników prognostycznych recydywy, niezależnie od tego, czy jest brutalna czy nie (Douglas i in., 2006; Hare i Neumann, 2008). Przestępcy o cechach psychopatycznych popełniają większą liczbę różnych przestępstw i wykazują w nich wyższy poziom przemocy w popełnianiu przestępstw (Petruccelli i in., 2017; Porter i in., 2003). Ze względu na związek między psychopatią a przemocą osobowość psychopatyczną można powiązać ze skłonnością do popełniania przestępstw na tle seksualnym (Porter i Woodworth, 2007). Rzeczywiście, w badaniu dotyczącym sprawców przemocy na tle seksualnym wykazano, że psychopatyczni przestępcy seksualni są skłonniejsi do popełniania czynów takich, jak zarówno zgwałcenie, jak i wykorzystanie seksualne nieletnich, oraz ujawniają dający się dostosować schemat napaści niezależnie od tego, czy ofiara jest osobą dorosłą czy dzieckiem, i od sposobu, w jaki się zachowują. (Porter i in., 2000). W kolejnym badaniu Porter i in. (2009) – zgodnie z wynikami innych badań (Olver i Wong, 2006) – sugerują, że psychopatia i dewiacyjne zainteresowania seksualne mogą na różne sposoby przewidywać ryzyko recydywy po odbyciu kary pozbawienia wolności. W szczególności Olver i Wong (2006) podkreślają, że psychopatia przewiduje głównie recydywę o charakterze ogólnym (nieseksualnym), wskazując jednocześnie na ujemny związek między dewiacyjnymi zainteresowaniami seksualnymi a przestępstwami o charakterze niezwiązanym z seksualnością. Ponadto wielu psychologów i psychiatrów sądowych wskazuje, że przy wyciąganiu wniosków na temat ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa seksualnego uwzględnia się interakcję psychopatii i parafilii seksualnych. Zwraca się jednak uwagę, że najślabszym ogniwem w ustalaniu tej interakcji są miary parafilii seksualnych, które nie są ustalane na podstawie tak precyzyjnych narzędziach jak ma to miejsce w odniesieniu do psychopatii. Dla obiektywizmu naukowego należy także wspomnieć, że w piśmiennictwie przywoływane są też badania, które nie potwierdzają, że przestępcy seksualni, którzy cechują się wysokim nasileniem zarówno cech psychopatycznych, jak i dewiacyjnych zainteresowań seksualnych, są narażeni na większe ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa niż

inni przestępcy seksualni (Harris i in., 2017). Zwrócono także uwagę, że większość badań koncentruje się na porównaniach między sprawcami przemocy innej niż seksualna a grupami przestępców seksualnych (Brown i in., 2015; Cale i in., 2015; Porter i in., 2000; Porter i Rose, 2018), natomiast wyniki tych badań są zróżnicowane, co prawdopodobnie wynika z niespójności w definiowaniu grup przestępców w różnych badaniach (np. łączenie sprawców różnych typów przestępstw seksualnych w grupie przestępców seksualnych lub łączenie sprawców stosujących przemoc i niestosujących przemoc w tej samej grupie przestępców nieseksualnych).

Kolejnym ważnym aspektem w zrozumieniu przestępców seksualnych i ich osobowości jest ich kariera przestępcza. Koncepcje kariery przestępczej, takie jak wszechstronność i specjalizacja przestępczości, które mają zasadnicze znaczenie dla konkretnych rozwiązań systemowych ukierunkowanych na przestępców seksualnych i przestępstwa na tle seksualnym, zostały ograniczone w obszarze przemocy i wykorzystywania seksualnego – jednak badania wyraźnie pokazują, że istnieją duże różnice w specjalizacji przestępczej wśród typów przestępców seksualnych (Lussier, 2005; Lussier i Beaugregard, 2014; Petruccelli i in., 2017). Na przykład Lussier i Blokland (2014) zbadali kariery przestępcze nieletnich i dorosłych przestępców seksualnych w kohorcie urodzeniowej i stwierdzili wysoki poziom braku ciągłości między nieletnimi i dorosłymi. Analizy wykazały, że większość nieletnich przestępców seksualnych nie powtarza swoich przestępstw w wieku dorosłym, a także że większość dorosłych przestępców seksualnych nie popełniła żadnych przestępstw w dzieciństwie. Ten sam wniosek dotyczy recydywistów seksualnych. Dlatego dla badaczy nieletni i dorośli przestępcy seksualni to dwie odrębne grupy (Petruccelli i in., 2017). Jak zatem widać, problematyka psychopatii w etiologii i rozwoju nienormatywnych zachowań seksualnych ma istotne, ale nie do końca wyjaśnione znaczenie, które wymaga dalszych, pogłębionych analiz teoretycznych, klinicznych i metodologicznych. Ponadto coraz silniej postulowana jest konieczność większej aplikacyjności uzyskiwanych wyników badań i potrzeba ich systematyzacji.

E-mail autorki: beata.pastwa-wojciechowska@ug.edu.pl.

Bibliografia

- Babiak, P., Hare, R. D. (2009). *Węże w garniturach. Gdy psychopaci idą do pracy*. Jeżeli P to Q.
- Balafoutas, L., García-Gallego, A., Georgantzis, N., Jaber-Lopez, T., Mitrokostas, E. (2021). Psychopathy and economic behavior among prison inmates: An experiment. *Frontiers in Psychology*, 12, 732184. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.732184>
- Balsis, S., Busch, A. J., Wilfong, K. M., Newman, J. W., Edens, J. F. (2017). A statistical consideration regarding the threshold of the psychopathy checklist-revised. *Journal of Personality Assessment*, 13, 1–9.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Prentice Hall.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193–209.
- Barbaree, H. E., Seto, M. E., Serin, R. C., Amos, N. L., Preston, D. L. (1994). Comparisons between sexual and nonsexual rapist subtypes: Sexual arousal to rape, offense precursors, and offense characteristics. *Criminal Justice and Behavior*, 21(1), 95–114. <https://doi.org/10.1177/0093854894021001007>
- Barnett, G., Mann, R. E. (2013). Empathy deficits and sexual offending: A model of obstacles to empathy. *Aggression and Violent Behavior*, 18(2), 228–239.
- Blair, R. J. R. (1995). A cognitive developmental approach to morality: Investigating the psychopath. *Cognition*, 57(1), 1–29.
- Blair, R. J. R. (2010). Psychopathy, frustration, and reactive aggression: The role of ventromedial prefrontal cortex. *British Journal of Psychology*, 101(3), 383–399.
- Boccaccini, M. T., Epstein, M., Poythress, N., Douglas, K. S., Campbell, J., Gardner, G., Falkenbach, D. (2007). Self-report measures of child and adolescent psychopathy as predictors of offending in four samples of justice-involved youth. *Assessment*, 14, 361–374.
- Boer, D. P., Wilson, R. J., Gauthier, C. M., Hart, S. D. (1997). Assessing risk of sexual violence: Guidelines for clinical practice. W: C. D. Webster, M. A. Jackson (red.), *Impulsivity: Theory, Assessment, and Treatment* (s. 326–342). The Guilford Press.
- Brown, A. R., Dargis, M. A., Mattern, A. C., Tsonis, M. A., Newman J. P. (2015). Elevated psychopathy scores among mixed sexual offenders: Replication and extension. *Criminal Justice and Behavior*, 42(10), 1032–1044.
- Burton, B., Saleh, F. M. (2020). Psychopathy: Insights for General Practice. *Psychiatric Times*, 37(10), 16–17.

- Cale, J., Lussier, P., McCuish, E., Corrado, R. (2015). The prevalence of psychopathic personality disturbances among incarcerated youth: Comparing serious, chronic, violent and sex offenders. *Journal of Criminal Justice*, 43(4), 337–344.
- Carabellese, F., Candelli, C., Vinci, F. V., Tamma, M., Catenesi, R. (2012). Elderly sexual offenders: Two unusual cases. *Journal of Forensic Sciences*, 57(5), 1381–1383.
- Casey, H., Rogers, R. D., Burns, T., Yiend, J. (2013). Emotion regulation in psychopathy. *Biological Psychology*, 92(3), 541–548.
- Ciarkowska, W. (1979). Wpływ bodźca o znaczeniu emocjonalnym na intensywność zachowania agresywnego osób o zróżnicowanym nasileniu cech psychopatycznych. *Studia Socjologiczne*, XVII, 137–153
- Cleckley, H. (1976). *The Mask of Sanity* (wyd. 5). Mosby.
- Cooke, D. J., Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: Towards a hierarchical model. *Psychological Assessment*, 13(2), 171–188.
- DeLisi, M. (2009). Psychopathy is the unified theory of crime. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7, 259–273.
- DeLisi, M., Peters, D. J., Dansby, T., Vaughn, M. G., Shook, J. J., Hochstetler, A. (2014). Dynamics of psychopathy and moral disengagement in the etiology of crime. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 12(4), 295–314.
- Dietz, P., Hazelwood, R., Warren, J. (1990). The sexually sadistic criminal and his offenses. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 18, 163–178.
- Douglas, K. S., Nikolova, N. L., Kelley, S. E., Edens, J. F. (2015). Psychopathy. W: B. L. Cutler, P. A. Zapf (red.), *APA Handbook of Forensic Psychology. Individual and Situational Influences in Criminal and Civil Contexts* (s. 257–323). American Psychological Association.
- Douglas, K., Vincent, G., Edens, J. (2006). Psychopathy and aggression. W: C. J. Patrick (red.), *Handbook of Psychopathy* (s. 533–554). The Guilford Press.
- Eher, R., Rettenberger, M., Turner, D. (2019). The prevalence of mental disorders in incarcerated contact sexual offenders. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 139, 572–581.
- Ferretti, F., Pozza, A., Carabellese, F., Schimmenti, A., Santoro, G. S., Mandarelli, G., Gualtieri, G., Carabellese, F., Catenesi, R., Colluccia, A. (2021). Non-intimate relationships and psychopathic interpersonal and affective deficits as risk factors for criminal career: A comparison between sex offenders and other. *Frontiers in Psychology*, 12, 600370.
- Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 14(1), 19–28.
- Forth, A. E., Kosson, D., Hare, R. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist: Youth Version*. Multi-Health Systems.

- Frick, P. J. (2007). Using the construct of psychopathy to understand antisocial and violent youth. W: H. Hervé, J. C. Yuille (red.), *The Psychopath: Theory, Research and Practice* (s. 343–367). Lawrence Erlbaum Associates.
- Frick, P. J. (2009). Extending the construct of psychopathy to youth: Implications for understanding, diagnosing, and treating antisocial children and adolescents. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54, 803–812.
- Grann, M. (2000). The PCL-R and gender. *European Journal of Psychological Assessment*, 16(3), 147–149.
- Gretton, H. M., McBride, M., Hare, R. D., O'Shaugnessy, R., Kumka, G. (2001). Psychopathy and recidivism in adolescent sex offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 427–449.
- Grzegorzewska, I., Frączek, A., Pastwa-Wojciechowska, B. (2020). Zaburzenia osobowości – symptomy obserwowane w okresie dzieciństwa i adolescencji. W: I. Grzegorzewska, L. Cierpiatkowska, A. R. Borkowska (red. nauk.), *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży* (s. 523–542). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hanson, R. K., Bourgon, G., Helmus, L., Hodgson, S. (2009). *A Meta-analysis of the Effectiveness of Treatment for Sexual Offenders: Risk, Need, and Responsivity*. Corrections Research, Public Safety Canada.
- Hanson, R. K., Morton-Bourgon, K. E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: a meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1154–1163.
- Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised* (wyd. 1). Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (2003). *Hare PCL-R* (wyd. 2). Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (2006). Psychopathy: A clinical and forensic overview. *Psychiatric Clinics of North America*, 29(3), 709–724.
- Hare, R. D., McPherson, L. M. (1984). Violent and aggressive behavior by criminal psychopaths. *International Journal of Law and Psychiatry*, 7, 35–50.
- Hare, R. D., Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4(1), 217–246.
- Harris, D. A., Mazerolle, P., Knight, R. A. (2009). Understanding male sexual offending: A comparison of general and specialist theories. *Criminal Justice and Behavior*, 36(10), 1051–1069.
- Harris, P. B., Boccaccini, M. T., Rice, A. K. (2017). Field measures of psychopathy and sexual deviance as predictors of recidivism among sexual offenders. *Psychological Assessment*, 29(6), 639–651.
- Hart, S. D., Storey, J. E. (2013). Clinical and forensic issues in the assessment of psychopathy. W: I. B. Weiner (red.), *Handbook of Psychology* (s. 556–578). John Wiley & Sons.

- Holt, S., Meloy, J. R., Strack, S. (1999). Sadism and psychopathy in violent and sexually violent offenders. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 27, 23–32.
- Karpman, B. (1951). The sexual psychopath. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 42(2), 184–198.
- Kochanska, G., Brock, R. L., Boldt, L. J. (2017). A cascade from disregard for rules of conduct at preschool age to parental power assertion at early school age to antisocial behavior in early preadolescence: Interplay with the child's skin conductance level. *Development and Psychopathology*, 29, 875–885.
- Koss, M. P. (1993). Rape: Scope, impact, interventions, and public policy responses. *American Psychologist*, 48(10), 1062–1069.
- Kroner, D. G., Forth, A. E. (1995). The Toronto Alexithymia Scale with incarcerated offenders. *Personality and Individual Differences*, 19(5), 625–634.
- Krueger, R. B. (2010). The DSM diagnostic criteria for sexual sadism. *Archives of Sexual Behavior*, 39(2), 325–345.
- Leszczyński, J. (1992). *Zabójstwa na tle seksualnym w Polsce*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a non-institutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 151–158.
- Lilienfeld, S. O., Arkowitz, H. (2007). What “psychopath” means. *Scientific American Mind*, 18(6), 80–81.
- Lussier, P. (2005). The criminal activity of sexual offenders in adulthood: Revisiting the specialization debate. *Sex Abuse*, 17, 269–292.
- Lussier, P., Beaugregard, E. (2014). Sex offending: A criminological perspective. *Journal of Criminal Justice*, 42(2), 105–110.
- Lussier, P., Blokland, A. (2014). The adolescence-adulthood transition and Robins's continuity paradox: Criminal career patterns of juvenile and adult sex offenders in a prospective longitudinal birth cohort study. *Journal of Criminal Justice*, 42(2), 153–163.
- Marshall, W. L., Hamilton, K., Fernandez, Y. (2001). Empathy deficits and cognitive distortions in child molesters. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 13(2), 123–130.
- McCord, W., McCord, J. (1964). *The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind*. D. Van Nostrand Company.
- Meloy, J. R. (2000). The nature and dynamics of sexualhomicide: an integrative review. *Aggression and Violent Behavior*, 5(1), 1–22.
- Meloy, J. R. (2002). The “polymorphously perverse” psychopath: Understanding a strong empirical relationship. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 66(3), 273–289.
- Motiuk, L., Belcourt, R. (1997). Profiling Federal Offenders with Violent Offences. *Forum on Corrections Research Volume*, 9(2), 8–13.

- Neumann, C. S., Hare, R. D., Pardini, D. A. (2015). Antisociality and the construct of psychopathy: Data from across the globe. *Journal of Personality*, 83(6), 678–692.
- Neumann, C. S., Kosson, D. S., Forth, A. E., Hare, R. D. (2006). Factor structure of the Hare Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL: YV) in incarcerated adolescents. *Psychological Assessment*, 18(2), 142–154.
- Olver, M., Wong, S. (2006). Psychopathy, sexual deviance, and recidivism among sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 18(1), 65–82
- Pardini, D. (2006). The callousness pathway to severe violent delinquency. *Aggressive Behavior*, 32, 590–598.
- Pardini, D. A., Lochman, J., Powell, N. (2007). The development of callous-unemotional traits and antisocial behavior in children: Are there shared and/or unique predictors? *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 36(6), 319–333.
- Pardini, D. A., Loeber, R. (2008). Interpersonal callousness trajectories across adolescence: Early social influences and adult outcomes. *Criminal Justice and Behavior*, 35, 173–196.
- Pardini, D., Loeber, R. (2007). Interpersonal and affective features of psychopathy in children and adolescents: Advancing a developmental perspective introduction to special section. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 269–275.
- Pastwa-Wojciechowska, B. (2004). *Naruszanie norm prawnych w psychopatii. Analiza kryminologiczno-psychologiczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pastwa-Wojciechowska, B. (2008). Psychopatyczne zaburzenia osobowości a problemy opiniowania sądowo-psychologicznego w sprawach karnych. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 19, 205–224.
- Pastwa-Wojciechowska, B. (2013). *Psychopaci. Sprawcy przestępstw seksualnych*. Grupa Wydawnicza Harmonia.
- Pastwa-Wojciechowska, B. (2015). Zaburzenia osobowości a perspektywa opiniowania sądowo-psychologicznego. *Polskie Forum Psychologiczne*, 4, 499–513.
- Pastwa-Wojciechowska, B., Groth, J. (2016). Psychologia sądowa a psychologia kliniczna. W: L. Cierpiątkowska, H. Sęk (red.), *Psychologia kliniczna* (s. 575–601). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pastwa-Wojciechowska, B., Kaźmierczak, M. (2018). Między empatią a psychopatią, czyli moralni nieskuteczni czy skuteczni niemoralni. *Nauka*, 1, 105–127.
- Patrick, C. J. (2022). Psychopathy: Current knowledge and future directions. *Annual Review of Clinical Psychology*, 18, 387–415.
- Patrick, C. J., Fowles, D. C., Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and Psychopathology*, 21, 913–938.

- Perenc, L., Radochoński, M. (2014). Psychopathic traits and reactive-proactive aggression in a large community sample of Polish adolescents. *Child Psychiatry and Human Development*, 45(4), 464–471.
- Petrucelli, I., Barbaranelli, C., Costantino, V., Gherardini, A., Grillid, S., Craparo, G., D'Urso, G. (2017). Moral disengagement and psychopathy: A study on offenders in Italian jails. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(5), 670–681.
- Petrucelli, I., Simonelli, C., Barbaranelli, C., Grilli, S., Tripodi, M. F., D'Urso, G. (2016). Moral disengagement strategies in sex offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(3), 470–480.
- Porter, S., Rose, K. (2018). The sexual psychopath. W: J. Proulx, E. Beauregard, A. J. Carter, A. Mokros, R. Darjee, J. James (red.), *Routledge International Handbook of Sexual Homicide Studies* (s. 37–48). Routledge.
- Porter, S., Campbell, M. A., Woodworth, M., Birt, A. R. (2002). A new psychological conceptualization of the sexual psychopaths. W: F. Columbus (red.), *Advances in Psychology Research*. Vol. 15 (s. 51–65). Nova Science Publisher.
- Porter, S., Demetriooff, S., Brinke, L. (2010). Sexual psychopath: Current understanding and future challenges. W: A. Schlink (red.), *The Sexual Predator: Volume IV* (s. 13.1–13.12). Civic Research Institute.
- Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Hervé, H., Birt, A., Boer, D. P. (2000). Profiles of psychopathy in incarcerated sexual offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 27(2), 216–233.
- Porter, S., ten Brinke, L., Wilson, K. (2009). Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 14(1), 109–118.
- Porter, S., Woodworth, M. (2007). I'm sorry I did it... but he started it: A comparison of the official and self-reported homicide descriptions of psychopath and non-psychopaths. *Law and Human Behavior*, 31(1), 91–107.
- Porter, S., Woodworth, M., Earle, J., Drugge, J., Boer, D. (2003). Characteristics of sexual homicides committed by psychopathic and nonpsychopathic offenders. *Law and Human Behavior*, 27(5), 459–470.
- Prentky, R. A., Knight, R. A. (1991). Identifying critical dimensions for discriminating among rapists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(5), 643–661.
- Prentky, R. A., Lee, A., Knight, R. A., Cerce, D. (1998). Recidivism rates among child molesters and rapists: A methodological analysis. *Law and Human Behavior*, 21(6), 635–659.
- Quinsey, V. L., Harris, G. T., Rice, M. E., Cormier, C. A. (1998). Actuarial prediction of violence. W: V. L. Quinsey, G. T. Harris, M. E. Rice, C. A. Cormier (red.), *Violent offenders: Appraising and managing risk* (s. 141–169). American Psychological Association.

- Ribeiro da Silva, D., Rijo, D., Salekin, R. T. (2012). Child and adolescent psychopathy: A state-of-the-art reflection on the construct and etiological theories. *Journal of Criminal Justice*, 40, 269–277.
- Robertson, C. A., Knight, R. A. (2014). Relating sexual sadism and psychopathy to one another, nonsexual violence, and sexual crime behaviors. *Aggressive Behavior*, 40(1), 12–23.
- Roy, S., Neumann, C. S., Hare, R. D. (2023, June 15). Validating latent profiles of the Psychopathy Checklist-Revised with a large sample of incarcerated men. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. Advance online publication. <https://dx.doi.org/10.1037/per0000633>
- Salekin, R. T. (2006). Psychopathy in children and adolescents: Key issues in conceptualization and assesment. W: C. J. Patrick (red.), *The Handbook of Psychopathy* (s. 389–414). The Guilford Press.
- Salekin, R. T., Worley, C., Grimes, R. D. (2010). Treatment of psychopathy: a review and brief introduction to the mental model approach for psychopathy. *Behavioral Sciences and the Law*, 28, 235–266.
- Sanz-Garcia, A., Gesteira, C., Sanz, J., Garcia-Vera, M. P. (2021). Prevalence of Psychopathy in the general adult population: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 661044.
- Schimmenti, A., Carabellese, F. F., Caretti, V. (2020). Child maltreatment and psychopathy. W: A. R. Felthous, H. Saß (red.), *The International Handbook of Psychopathic Disorders and the Law. Volume I: Diagnosis and Treatment* (wyd. 2). JohnWiley & Sons.
- Serin, R. C., Mailloux, D. L., Malcolm, P. B. (2001). Psychopathy, deviant sexual arousal, and recidivism among sexual offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 234–246.
- Seto, M. C. (2008). *Pedophilia and Sexual Offending against Children: Theory, Assessment, and Intervention*. American Psychological Association.
- Seto, M. C. (2017). The Motivation-Facilitation Model of Sexual Offending. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 31(1), 3–24.
- Seto, M. C., Barbaree, H. E. (1999). Psychopathy, treatment behavior, and sex offender recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(12), 1235–1248.
- Stoller, R. J. (1974). Symbiosis anxiety and the development of masculinity. *Archives of General Psychiatry*, 30(2), 164–172.
- Sutherland, E. H. (1950). The sexual psychopath law. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 40(5), 543–554.
- Szumski, F., Zielona-Jenek, M. (2016). Child molesters' cognitive distortions. Conceptualizations of the term. *Psychiatria Polska*, 50(5), 1053–1063.

- Tristan, L. (2006). *Psychopathy factors and degree of forcefulness in sex-offenders: implications for current risk-assessment practices* [rozprawa doktorska]. Department of Psychological and Brain Sciences University of Louisville. <https://doi.org/10.18297/etd/1459>
- Tuvblad, C., Bezdjian, S., Raine, A., Baker, L. A. (2013). Psychopathic personality and negative parent-to-child affect: A longitudinal cross-lag twin study. *Journal of Criminal Justice*, 41, 331–341.
- Vanman, E. J., Mejia, V. Y., Dawson, M. E., Schell, A. M., Raine, A. (2003). Modification of the startle reflex in a community sample: Do one or two dimensions of psychopathy underlie emotional processing? *Personality and Individual Differences*, 35(8), 2007–2021.
- Walters G. D., Heilbrun K. (2010). Violence risk assessment and Facet4 of the Psychopathy Checklist: Predicting institutional and community aggression in two forensic samples. *Assessment*, 17, 259–268.
- Walters, G. D. (2004). The trouble with psychopathy as a general theory of crime. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48, 133–148.
- Ward, A. K., Day, D. M., Bevc, I., Sun, Y., Rosenthal, J. S., & Duchesne, T. (2010). Criminal trajectories and risk factors in a Canadian sample of offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 37, 1278–1300.
- Ward, T., Beech, A. (2006). An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, 11(1), 44–63.
- Witt, P. H., Conroy, M. A. (2009). *Evaluation of Sexually Violent Predators*. Oxford University Press.
- Woodworth, M., Freimuth, T., Hutton, E. L., Carpenter, T., Agar, A. D., Logan, M. (2013). High risk sexual offenders: An examination of sexual fantasy, sexual paraphilia, psychopathy, and offence characteristics. *International Journal of Law and Psychiatry*, 36(2), 144–156.
- Woodworth, M., Porter, S. (2002). In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 3, 436–445.
- Young, M. H., Justice, J. V., Edberg, P. (2010). Sexual offenders in prison treatment: A biopsychosocial description. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(1), 92–112.
- Zilki, Á. A. G. R., Resende, A. C. (2021). Psychopathy and stress in sexual violence offenders against children and adolescents. *Revista Psico-USF*, 26(4), 771–781.
- Zuckerman, M. (1994). *Behavioral Expressions and Biosocial Bases of Sensation Seeking*. Cambridge University Press.

What can you decide that psychopaths become perpetrators of sexual violence?

Assessing the mental health of sex offenders is still a difficulty and a challenge not only at the level of psychology or psychiatry, but also at the level of criminology. We are constantly focused on identifying our theoretical, empirical and clinical knowledge of the potential danger of sex offenders, but also on deepening it to such an extent that we can take action to enable them to function properly in society after serving their sentence or other forms of therapeutic influence. These activities, in addition to diagnostic or therapeutic activities, are also intended to protect society against such perpetrators. However, the issue that raises the most controversy is still the issue of psychopathy in the context of sexual crime. Research shows that the number of people diagnosed with psychopathy is increasing in the population of sex offenders, especially those committing the most violent crimes, although it cannot be simplified to equate it with sexual crime. The paradox, however, is that both psychopathy and sexual paraphilias are a difficult area diagnostically with numerous methodological limitations of their clinical assessment and the accompanying pessimism about the effectiveness and effectiveness of therapeutic interventions. The aim of the article is to present the areas of theoretical, empirical and clinical analysis concerning the category of sexual offenders, which are people diagnosed with psychopathy.

KEYWORDS

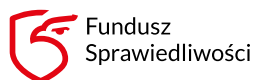
SEXUAL CRIMES, PSYCHOPATHY, TYPES OF SEXUAL OFFENCES

Cytowanie:

Pastwa-Wojciechowska, B. (2023). Co może zdecydować, że psychopaci stają się sprawcami przemocy seksualnej?. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(3), 13–41.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości